

Magdalena Dąbrowska

Uniwersytet Warszawski

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4014-4725>

m.dabrowska@uw.edu.pl

DOI: 10.31648/apr.4663

Samuel Bogumił Linde w dziejach recepcji twórczości Nikołaja Karamzina (wokół polskiego przekładu *Rysu historycznego literatury rosyjskiej* Nikołaja Grecza)

Studia nad recepcją twórczości Nikołaja Michajłowicza Karamzina (1766–1826), jednego z czołowych przedstawicieli rosyjskiego oświecenia, były prowadzone w Polsce zwykle w ramach zakrojonych na szerszą skalę prac badawczych. Ich główną niedoskonałość stanowi faktograficzna niekompletność. Fakty odnotowane przez jednego badacza były pomijane przez drugiego, niektóre w ogóle nie zostały uwzględnione lub podlegały uproszczeniom czy zniekształceniom. Słowa „niedoskonałość” nie należy traktować przy tym jako zarzutu wobec autorów, lecz jako konstatację ze ściśle karamzinologicznej perspektywy. Taki stan dotyczył faktów udokumentowanych, a nie tylko rzeczy domniemanych, jak pierwsze przekłady Karamzinowskich opowieści sentymentalnych [por. Kowalczyk 1977, 3–16]. Przekład *Julii*, datowany na 1798 rok i uznany za zaginiony, wymieniają bibliografowie Karol Estreicher [Estreicher 1903, 109] i Stiepan Ponomariow [Пономарев 1883, passim]. Jeśli istniałby on rzeczywiście, pozbawiłby tłumaczenie Ignacego Buysona pierwszej części *Listów podróżnika rosyjskiego* wydane w Wilnie w 1802 roku [Karamzin 1802] statusu najstarszego przekładu utworu pisarza na język polski. Wzmianka o przekładzie *Biednej Lizy* z odwołaniem do Fiodora Glinki, jakoby widzącego go na Wołyniu w rękach „romantycznych Polek”¹, jest obecna w biografii Karamzina napisanej przez Michaiła Pogodina [Погодин 1866, 243].

Niniejszy artykuł zawiera częściowe wyniki badań nad *Rysem historycznym literatury rosyjskiej* Nikołaja Grecza, wydanym w przekładzie i opracowaniu Samuela Bogumiła Lindego w 1823 roku w Warszawie [Grecz 1823]. Przez określenie „w opracowaniu” należy rozumieć opatrzenie publikacji przez S.B. Lindego obszerną przedmową, zatytułowaną *Przedmowa polskiego wydawcy*, oraz aneksami (zwanymi „dodatkami”), a także – zarówno w części głównej, jak i aneksowej – przypisami,

¹ Tu i dalej, o ile nie podano inaczej, przekład własny – M.D.

oznaczonymi inicjałem „L”. Przedmiotem rozpatrzenia stanie się pierwszy aneks, noszący tytuł *Z Karamzina o powieści „Wyprawa Igora”* [Karamzin 1823, 381–385]² i stanowiący tłumaczenie fragmentu rozdziału 7 (*Stan Rosji od XI do XIII wieku*) tomu III *Historii państwa rosyjskiego*. W przekładzie na język polski Grzegorza Buczyńskiego *Historia państwa rosyjskiego* ukazała się w latach 1824–1830 [por. Karamzin 1825, 201–205]. W związku z tym, że N. Karamzin włączył do tego rozdziału urywki *Słowa o wyprawie Igora*, arcydzieła literatury staroruskiej z XII wieku, stanowiącego świadectwo wysokiego poziomu kulturalnego Rusi Kijowskiej, pierwszy „dodatek” do *Rysu historycznego literatury rosyjskiej* N. Grecza można rozpatrywać w kontekście dziejów znajomości czytelników polskich zarówno z *Historią państwa rosyjskiego* N. Karamzina, jak i ze *Słowem o wyprawie Igora*. Studia nad tym drugim zagadnieniem mają w Polsce bogatszą tradycję niż badania karamzinologiczne, w dużym stopniu za sprawą Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej, niedawno przypomnianej środowisku sławistycznemu dzięki wydaniu korespondencji z Kazimierzem Nitschem [*Materiały do dziejów...* 2018]³. Nie dziwi więc, że najobszerniejszą wzmiankę o Karamzinowskim aneksie do pracy N. Grecza zawiera monograficzne opracowanie A. Obrębskiej-Jabłońskiej *Słowa o wyprawie Igora* z 1954 roku [Obrębska-Jabłońska 1954, 72–73], poprzedzone skróconą wersją zamieszczoną dwa lata wcześniej w „Pamiętniku Literackim” [Obrębska-Jabłońska 1952, 408–441]. Ryszard Łużny nazwał dołączony do książki Nikołaja Grecza artykuł Nikołaja Karamzina „przeróbką-przekładem” *Słowa o wyprawie Igora* i podkreślił jego rolę w ugruntowaniu „sławy i popularności (...) niedawno odkrytego” zabytku [Łużny 1975, 10]. Dla Witolda Kowalczyka artykuł Nikołaja Karamzina stanowił streszczenie *Słowa o wyprawie Igora*, wzbogacone „próbkami” jego stylu [Kowalczyk 1977, 5]. Jak widać, nie tylko A. Obrębska-Jabłońska, ale także R. Łużny i W. Kowalczyk przyjęli perspektywę badaczy *Słowa o wyprawie Igora*, niemal całkowicie przenosząc uwagę z N. Karamzina na opisywany przez niego zabytek. Jedynie z bibliograficznego obowiązku odnotowali opublikowanie artykułu *Z Karamzina o powieści „Wyprawa Igora”* jako części składowej książki

² Część główna i aneksy mają własne karty tytułowe, dlatego traktowane są jako osobne pozycje bibliograficzne.

³ W listach – zebranych w drugiej części publikacji (1946–1958) – znajdujemy kilkadziesiąt wzmianek o pracy A. Obrębskiej-Jabłońskiej nad *Słowem o wyprawie Igora*, poczynając od lipca 1948 roku (list Nitscha z Zaborni ze słowami „Pogoda się dziś zepsuła, oby nie u Państwa, choć dla Igora to obojętne” [*Materiały do dziejów...* 2018, II, 133]) do lipca 1954 roku (list Obrębskiej-Jabłońskiej z Warszawy ze wzmianką o otrzymaniu drugiej „korekty Igora, całych 10 arkuszy” [*Materiały do dziejów...* 2018, II, 563]). Korespondencja stanowi materiał do studiów nad etapami naukowego opracowania zabytku, w tym rozstrzygnięcia kwestii szczegółowych (transkrypcja imion własnych i in.) i rejestrowania oraz oceny dotychczasowych przekładów na język polski (Cypriana Godebskiego, Adama Stanisława Kraśńskiego i in.).

N. Grecza, zupełnie ignorując ją samą. Co więcej, tylko A. Obrębska-Jabłońska napisała, że artykuł stanowi wyjątek z *Historii państwa rosyjskiego* i dodała, że przekłady S.B. Lindego i G. Buczyńskiego są od siebie niezależne [Obrębska-Jabłońska 1954, 73; por. Каптанова 2016, 404–414]. W niniejszym artykule *Słowo o wyprawie Igora* nie zniknie z pola widzenia, ale akcent zostanie położony na N. Karamzina i S.B. Lindego jako popularyzatora spuścizny tego pisarza w Polsce. Na plan pierwszy wysuną się odpowiedzi na pytania o pochodzenie artykułu N. Karamzina i jego miejsce w nowej całości, jaką stanowiła oddawana do rąk polskich czytelników książka N. Grecza.

Popularyzacja kultury rosyjskiej należy wciąż do najsłabiej rozpoznanych sfer działalności S.B. Lindego (1771–1847), językoznawcy, twórcy *Słownika języka polskiego*, bibliografa i bibliotekarza, dyrektora Biblioteki Publicznej przy Królewskim Uniwersytecie Warszawskim. Pierwszym jego działaniem w tym kierunku było opublikowanie w „Pamiętniku Warszawskim” w latach 1815–1816 artykułu *O literaturze rosyjskiej*, będącego rozprawą o *Rysie bibliografii rosyjskiej* Wasilija Sopikowa [zob. Dąbrowska 2014a, 191–205; Olczak 2017, 197–206]. Drugie przedsięwzięcie stanowił „polski Grecz”, jak o przygotowanym dla polskich czytelników *Rysie historycznym literatury rosyjskiej* Nikołaja Grecza (1787–1867), rosyjskiego filologa, pisarza, krytyka literackiego, tłumacza i dziennikarza, wielokrotnie wyrażał się sam Samuel Bogumił Linde w listach do Wasilija Anastasewicza [*Korespondencja Samuela...* 2013, passim], wydawcy, tłumacza, poety, jednego z pierwszych w Rosji bibliografów i najaktywniejszych popularyzatorów w tym kraju literatury i kultury polskiej [zob. Dąbrowska 2014b, 364–374]. Ich korespondencja, prowadzona w latach 1822–1830, rzuca światło zarówno na proces powstawania „polskiego Grecza”, jak i znajomość S.B. Lindego z *Historią państwa rosyjskiego*.

Te dwie linie tematyczne korespondencji S.B. Lindego z W. Anastasewiczem mają wspólny punkt: wybrzmiewają w nich prośby polskiego uczonego o przesyłanie rosyjskich nowości książkowych. S.B. Linde nie tylko sam czuł potrzebę zapoznawania się na bieżąco z produkcją wydawniczą w Rosji, lecz także zaznajamiania z nią czytelników polskich. „Zmiłuj się, Panie, staraj się wszystkimi siłami z bogacić naszą bibliotekę literaturą rosyjską” – pisał z Warszawy we wrześniu 1822 roku [*Korespondencja Samuela...* 2013, 46]. U podłoża tych próśb leżała następująca obserwacja: „większa część (...) Polaków wyobrażenia nie ma, a[l]bo fałszywe ma o literaturze rosyjskiej” [*Korespondencja Samuela...* 2013, 45]. Przyczyny tego stanu rzeczy S.B. Linde łączył z niedostatkiem przekładów literatury rosyjskiej na język polski, o czym pisał w *Przedmowie polskiego wydawcy* do pracy N. Grecza: „dotąd u nas mało bardzo dzieł z rosyjskiego na polski język przełożono” [Grecz 1823, XXIV]. Z tego powodu czuł „tym większą potrzebę zastanawiać nad sposobem

tłumaczenia uwagę czytelnika” [Grecz 1823, XXIV] i rozważaniami na ten temat wypełnił końcowe partie przedmowy. O N. Karamzinie mowa jest w listach S.B. Lindego i W. Anastasewicza osiem razy (w dwóch W. Anastasewicza oraz sześciu S.B. Lindego), zawsze w kontekście *Historii państwa rosyjskiego*. Wasilij Anastasewicz wspominał o planach ukończenia przez Nikołaja Karamzina w 1822 roku tomu IX *Historii państwa rosyjskiego*, mającego zamykać się „na śmierci cara Godunowa”, oraz o znajdowaniu się w jego posiadaniu rękopisu rozprawy Nikołaja Bantysz-Kamińskiego o polsko-rosyjskich stosunkach dyplomatycznych [*Korespondencja Samuela...* 2013, 24], a także przetłumaczeniu dziewięciu początkowych tomów dzieła na język francuski oraz zakończeniu przez Nikołaja Karamzina przygotowania tomu X [*Korespondencja Samuela...* 2013, 50]. Omawiana korespondencja stanowi więc jeszcze jedno – dotychczas niewyzyskane – źródło wiadomości nie tylko o kalendarzu prac historyka oraz jego wydawców, lecz także przede wszystkim o rozchodzeniu się ich wśród czytelników. Samuel Bogumił Linde pisał zaś o czerpaniu informacji od Nikołaja Karamzina przez Ignacego Benedykta Rakowieckiego, który wskutek tego swą „słowiańską encyklopedyczną zbieraniną (...) dla Rosjan może niewiele nowego odkrył” [*Korespondencja Samuela...* 2013, 43], a także wystosowywał prośby o przesłanie tomów IX, X i XI *Historii państwa rosyjskiego* oraz skróconych edycji tej pracy [*Korespondencja Samuela...* 2013, 46, 74, 80, 85]. Nikołaj Karamzin miał stać się jednym z dziesięciu Rosjan obdarowanych przez Samuela Bogumiła Lindego dziełem Wincentego Kadłubka *Res gestae principum et regum Poloniae...*, którego taką liczbę egzemplarzy otrzymał od wydawcy Hipolita Kownackiego [*Korespondencja Samuela...* 2013, 102].

Omawiana praca N. Karamzina stanowi fragment *Historii państwa rosyjskiego*, ale przez S.B. Lindego została zaczerpnięta nie z tego pierwotnego źródła (tom III, którego była częścią, wyszedł w 1816 roku [zob. Карамзин 1816, 191–221]), ale z *Naukowej księgi literatury rosyjskiej* N. Grecza, wydanej w czterech tomach w latach 1819–1822 i pomyślanej jako obszernie omówienie piśmiennictwa rosyjskiego z przywołaniem kategorii teoretycznych oraz wypisami z niego [Греч 1819–1822]⁴. To samo pochodzenie ma pięć innych „dodatków” do „polskiego Grecza” (część aneksowa liczy dziesięć pozycji, choć początkowo, co odzwierciedla spis treści, miało być ich trzynaście, z czego ostatnie miały stanowić uzupełnienia, errata i indeksy). Zasadnicza część „polskiego Grecza” jest przekładem wydanego przez tegoż rosyjskiego filologa w 1822 roku krótkiego zarysu historii literatury rodzimej [Греч 1822]. W obu częściach – głównej i aneksowej – odnotowujemy skróty w stosunku do oryginałów, w których dokonywaniu S.B. Linde kierował się

⁴ Takie tłumaczenie tytułu pracy Grecza zaproponował sam Linde w *Przedmowie polskiego wydawcy*.

specyfiką nowych – polskich – odbiorców: niektóre partie pomiął, inne uzupełnił, wychodząc z założenia, że pewne treści są zbędne, a inne wymagają rozwinięcia. O tym, że pierwsza (wielotomowa) praca N. Grecza o literaturze rosyjskiej stworzyła grunt pod drugą (jednotomową), zaświadczył sam autor w przedmowie do tej ostatniej, napisanej w grudniu 1821 roku i zawierającej powtórzenie całych partii ze wstępu do poprzedniej. Zamysł przetłumaczenia na język polski jednotomowej pracy N. Grecza oraz dołączenia do niej aneksów S.B. Linde przedstawił w cytowanym liście do W. Anastasewicza z września 1822 roku, zaczynającym się od prośby o przesłanie owego wielotomowego opracowania i drugiego egzemplarza tego w jednym tomie: „Śmiem powtórzyć prośbę moją o jeden egzemplarz *Uczebnej knihi* (tj. *Naukowej księgi literatury rosyjskiej* – M.D.), a dodaję drugą o jeszcze jeden egzemplarz P[ana] Grecza *Historii literatury rosyjskiej* na ordynaryjnym papierze; szczerze zamýślam zająć się wydaniem dzieła tego w języku polskim, lecz radbym go pomnożyć dodatkami z literatury rosyjskiej, a może i paralelami z literatury polskiej” [*Korespondencja Samuela*... 2013, 46]. W miarę postępu prac S.B. Linde coraz bardziej utwierdzał się w przekonaniu o celowości wzbogacenia *Rysu historycznego literatury rosyjskiej* aneksami: „przekonany jestem, że zbiór taki o rosyjskiej literaturze większe uczyni na Polakach wrażenie, jak gdybym był z samym li gołym Greczem wystąpił” [*Korespondencja Samuela*... 2013, 72]. S.B. Linde miał dobre rozeznanie w spuściźnie N. Grecza, z której – po dołączeniu trzech pozycji zaczerpniętych z innych źródeł – stworzył nową całość, pomyślaną jako przeznaczone dla czytelników polskich wieloautorskie kompendium wiedzy o literaturze rosyjskiej. Wraz z wiadomościami na temat literatury polscy czytelnicy zyskiwali orientację w historii Rosji od średniowiecza do współczesności. Taką rolę odgrywał pierwszy – Karamzinowski – „dodatek”.

Pracę N. Karamzina można rozpatrywać jako osobną całość, „wyjąć” ją z *Rysu historycznego literatury rosyjskiej*. Nie jest to jednak rozwiązanie korzystne dla procesu interpretacyjnego ze względu na łączące ją powiązania zarówno z częścią główną „polskiego Grecza”, jak i z innymi „dodatkami” do niego. Słowo „powiązania” należy rozumieć jako opatrzenie jej przez S.B. Lindego odsyłaczami do pozostałych części książki, mającymi pokierować procesem lektury odbiorców polskich, uczynić ją bardziej świadomą i przez to efektywniejszą pod względem poznawczym.

W *Historii państwa rosyjskiego* fragment o *Słowie o wyprawie Igora* wchodził w skład rozdziału o stanie Rusi w XI–XIII wieku, przy czym pod użytym w jego tytule słowem „stan” kryły się system prawny, kierunki polityki wewnętrznej i zagranicznej, obyczaje, wojsko, handel i system monetarny, sztuka, nauka i literatura, podróżowanie. W zamýśle autora rozdział miał mieć charakter przeglądu

najważniejszych zjawisk i tendencji tamtej epoki, przygotowującego grunt pod opis wydarzeń. W *Naukowej księdze literatury rosyjskiej* N. Grecza fragment o *Słowie o wyprawie Igora* (i takiż tytuł noszący) znalazł się wśród siedmiu wyjątków z *Historii państwa rosyjskiego* [Греч 1819, I, 331–363]⁵, przytoczonych jako przykłady „stylu historycznego” (ros. „слог исторический”) w ramach „historii właściwej” (ros. „собственная история”). Przez to ostatnie określenie należy rozumieć spuściznę historiograficzną. Jeśli chodzi o rolę „aneksu” Karamzinowskiego do „polskiego Grecza”, to S.B. Linde sprecyzował ją w *Przedmowie polskiego wydawcy*: „gdy zaś na wielu miejscach swojej historii literatury rosyjskiej J.P. Grecz odwołuje się do wyimków w różnych częściach *Naukowej księgi [literatury rosyjskiej]* umieszczonych, postanowiłem z tych wybrać kilka takich, które by do dokładniejszego wyjaśnienia najgłówniejszych punktów literatury służyć mogły, jak (...) Karamzina wyciąg o powieści o Igorze; tym sposobem pozyskały właśnie najgłówniejsze punkty historii tej literatury niejaki komentarz, potrzebny zwłaszcza mniej z nią jeszcze obeznanym, a w zapasy jej nieopatrzonym” [Grecz 1823, XXII–XXIII]. O ile główna część „polskiego Grecza” zawiera zarys dziejów piśmiennictwa rosyjskiego, o tyle część aneksowa ma charakter antologii, dającej możliwość bezpośredniego kontaktu z tekstami autorskimi. Jak widać, rola odgrywana przez omawiany ustęp w *Historii państwa rosyjskiego* N. Karamzina, *Naukowej księdze literatury rosyjskiej* N. Grecza i w „polskim Greczu” jest różna, za każdym razem zależna od całościowego zamysłu autorskiego.

Zaczerpięcie tekstu przez S.B. Lindego z *Naukowej księgi literatury rosyjskiej* spowodowało, że nie znalazły się w nim przypisy (w liczbie jedenastu), którymi N. Karamzin opatrzył go w *Historii państwa rosyjskiego* i które N. Grecz pominął na potrzeby swojej pracy, zapewne po to, aby nie obciążać nadmiernie uwagi czytelników. Posługiwanie się przypisami, często bardzo obszernymi, było w owym czasie praktyką powszechnie stosowaną wśród historiografów [zob. Dąbrowska 2015a, 197–211; 2015b, 291–300], by wymienić Adama Naruszewicza [zob. Mazurkova 1993, 101; Grabski 1983, 82]. Tę samą praktykę widzimy wśród tłumaczy i redaktorów. W „polskim Greczu” S.B. Linde zastosował dwa rodzaje przypisów: merytoryczne, zawierające informacje uzupełniające, oraz bibliograficzne, odsyłające do innych publikacji na dany temat lub do pozostałych partii tej samej pozycji. Niektóre przypisy miały mieszany charakter. Osobną grupę stanowiły przypisy zawierające komentarz tłumacza do przekładu.

⁵ Mają one tytuły: 1. *Призвание Князей Варяжеских в Россию и основание монархии*. 2. *Ослепление Василька*. 3. *Слово о полку Игореве*. 4. *Убиение Великого Князя Михаила Ярославича в Орде*. 5. *Черная Смерть*. 6. *Битва на Куликовом поле*. 7. *Обозрение истории Новгорода*.

Aneks Karamzinowski w „polskim Greczu” rozpoczyna się od przypomnienia datowania *Słowa o wyprawie Igora* i przypisania jego autorstwa osobie świeckiej, zamyka go zaś ocena wartości artystycznej: „czytelnik widzi, że płód ten starożytności odznacza się mocą wyrażeń, pięknościami języka malarskiego, śmiałymi porównaniami, właściwym rymotwórstwu młodocianych narodów” [Karamzin 1823, 385]. Na jego główną część składają się dwie warstwy: streszczenie i cytowania. Albo inaczej, jeśli posłużyć się słowami samego N. Karamzina: „przedstawiamy tu treść (...), a wraz najważniejsze miejsca, które by nam dały wyobrażenie o smaku i poetyckim języku przodków” [Karamzin 1823, 382]. W narrację autorską zostały wplecione cytaty ze *Słowa o wyprawie Igora*, którego tytuł brzmi w „polskim Greczu” w wersji oryginalnej (*Слово о полку Игореве*) i przekładzie S.B. Lindego (*Powieść o wyprawie Igora*), od pojedynczych słów i zwrotów (stałe epitety itp.) do rozbudowanych ustępów, z których najobszerniejszy jest płacz (lament) Jarosławny, żony Igora. Jak zauważa A. Obrębska-Jabłońska, mamy do czynienia tu z „podaniem *Słowa* z drugiej ręki (za Karamzinem)”, prozatorskim, o „niezaprzeczonych walorach literackich” [Obrębska-Jabłońska 1954, 72, 73]. W przypadku partii niebędących cytatami ze *Słowa o wyprawie Igora* czy, prościej, pióra samego N. Karamzina, mamy do czynienia z „podaniem” „z pierwszej ręki”. Za tą samą badaczką warto przypomnieć, że

pierwszą konfrontację polskiego przekładu z tekstem staroruskim spotyka czytelnik polski (...) w dziele Ignacego Benedykta Rakowieckiego (...) *Prawda Ruska* (...); jest ono podane w nielicznych fragmentach jako ilustracja rysu historycznego Słowian, ale autor, wydawca i komentator wcześniejszych od *Słowa* zabytków staroruskich, równoległe do przekładu (...) cytował tekst oryginalny (...); jest to pierwszy pewny przekład polskiego tłumaczenia z bezpośredniego źródła [Obrębska-Jabłońska 1954, 73; zob. Rakowiecki 1820–1822, passim].

Wśród sześciu przypisów, którymi S.B. Linde opatrzył pracę N. Karamzina, występują wszystkie wymienione wyżej odmiany. Już na poziomie tytułu znajdujemy przypis z odsyłaczem do części głównej *Rysu historycznego literatury rosyjskiej* („obacz wyżej & 22 nr 8 i przyp[is] 12” [Karamzin 1823, 381]), połączony z uzupełnieniem o charakterze bibliograficznym. W miejscu, do którego czytelnik miał się cofnąć, zawarty był opis języka zabytku (to treść tekstu głównego) oraz dziejów jego odnalezienia i pierwszych wydań (na to rzucił światło przypis). Te partie pracy N. Grecza S.B. Linde również opatrzył własnymi przypisami, dwojakiego rodzaju i w zależności od niego oznaczonymi różnymi symbolami graficznymi: gwiazdką został zaznaczony odsyłacz do pierwszego aneksu, literami – przypisy o charakterze merytorycznym i bibliograficznym. Przypisem z odsyłaczem

do innego „dodatku” opatrzył Samuel Bogumił Linde ostatnie – zacytowane powyżej – zdanie artykułu: był nim *Rzut oka na starożytną i nową literaturę w Rosji* Aleksandra Bestużewa („obacz w Dodatku VIII” [Bestużew 1823, 479–512]⁶), opublikowany po raz pierwszy w almanachu „Polarnaja zwiezda” w 1822 roku [zob. Бестужев 1960, 11–29]. Artykuł A. Bestużewa zwrócił uwagę czytelników na zabytki piśmiennictwa ruskiego o tematyce wojennej, do których należała także *Zadońszczyzna* Sofoniusza z Riazania, powstała pod przemożnym wpływem *Słowa o wyprawie Igora* (za Dmitrijem Lichaczowem ten datowany na przełom XIII i XIV wieku zabytek określa się mianem „naśladownictwa niestylizacyjnego” *Słowa o wyprawie Igora* [Лихачев 1979, 184–208]); o twórcy *Słowa o wyprawie Igora* A. Bestużew pisał, że „natchnął młodociany język ruską wojenną duszą” [Bestużew 1823, 483]. Jeśli chodzi o przypisy merytoryczne S.B. Lindego, to znajdujemy je w pracy N. Karamzina dwa: w jednym spotykamy się z próbą przybliżenia obcych realiów historycznych poprzez analogię z rodzimymi (wojownicy ruscy, „końcem kopii wykarmieni”, przypominają, jak czytamy w przypisie, „naszych Kurpików, którzy dzieciom chleb na wysokiej gałęzi zawieszają, skąd nie inaczej jak strzeleniem z łuku dostać go sobie mogą” [Karamzin 1823, 382; por. Linde 1855, 555]), drugi zawiera wyjaśnienie pochodzenia nazwy cerkwi w Kijowie („tak zwana od obrazu N.P. z Carogrodu przywiezionego przez kupca zwanego Pirogoszcz” [Karamzin 1823, 385]). I wreszcie trzecia grupa przypisów, mianowicie zawierające komentarz do przekładu: w pierwszym S.B. Linde deklarował zamiar przełożenia zabytku „jak najdosłowniej, ile tylko polszczyzna pozwoliła”, by „dać wyobrażenie o smaku i poetyckim języku przodków” (to już słowa samego N. Karamzina, do których odnosi się przypis tłumacza) [Karamzin 1823, 382], drugi jakby stanowi praktyczną realizację tej deklaracji (S.B. Linde wyjaśnia, że słowa „grzmi sława w Kijowie” należy rozumieć jako „brzmi wieść w Kijowie” [Karamzin 1823, 382]).

Cel wydania *Rysu historycznego literatury rosyjskiej* i „dodatków” do niego S.B. Linde określił w *Przedmowie polskiego wydawcy* jako „oświecenie nas (tj. Polaków – M.D.) dokładnie względem dawnego i teraźniejszego stanu literatury naszych pobratymców” [Grecz 1823, III]. Według Ryszarda W. Wołoszyńskiego polski uczyony „pragnął, by trud jego przyczynił się do zbliżenia obu narodów na zasadzie wzajemnego szacunku, znajomości obopólnych zasług i dorobku”; jego opracowanie, „gruntowne i w wielu miejscach samodzielne, (...) wypełniało odtąd funkcje podstawowego informatora o problematyce kultury rosyjskiej” [Wołoszyński 1974, 133, 134]. Reakcje na wydanie zarówno książek N. Grecza w Rosji, jak i „polskiego Grecza” w Polsce były żywe. Ich przegląd wzbogaca wiedzę także

⁶ Odsyłacz jest nieprecyzyjny, gdyż artykuł Bestużewa ma oznaczenie „VIIa”.

o rosyjskim i polskim odbiorze spuścizny N. Karamzina. W *Przedmowie polskiego wydawcy* S.B. Linde, pisząc o „zarzuceniu (...) «Syna Ojczyzny» (tj. gazety „Syn Ocieczestwa” – M.D.) recenzjami i krytykami, nadto jeszcze i innych dzienników”, zauważył, że „najwięcej niesmaku u niektórych wzbudziło uwielbienie może cokolwiek zbyt uniesione zasług Karamzina, ile że w rosyjskiej literaturze (...) zjawiają się dwie szkoły przeciwne, Moskiewska trzymająca z Karamzinem i S[ankt] Petersburgska przenosząca styl dawny i słowa świeżokowane” [Grecz 1823, XV]. Komentarz ten wprowadzał czytelników w krąg dyskusji między ugrupowaniami literackimi Biesiada Miłośników Słowa Rosyjskiego i Arzamas, a w swojej głębszej warstwie w polemikę wokół rozprawy *Rozważania o starym i nowym stylu języka rosyjskiego* (1803) Aleksandra Szyszkowa, wymierzonej w stylistyczne innowacje Nikołaja Karamzina. „Polski Grecz” był źródłem *Krótkiego rysu historycznego literatury rosyjskiej* nauczyciela kaliskiego Palladego Filanowicza [Filanowicz 1827, 1–27], która to pozycja jest kolejnym materiałem do studiów nad polskim przekładem *Historii państwa rosyjskiego* i reakcją na to dzieło Joachima Lelewela [zob. Wołoszyński 1974, 134–135].

Bibliografia

- [Bestużew Aleksander]. 1823. *A. Bestużewa „Rzut oka na starożytną i nową literaturę w Rosji”*. W: *Dodatki do Mikołaja Grecza Rysu historii literatury rosyjskiej, zebrane i tłumaczone przez S.B. Lindego*. Warszawa: 479–512.
- Bestużev Aleksandr. 1960. *Vzglád na staruû i novuû slovesnost' v Rossii*. V: *Polarnaâ zvezda, izdannâ A. Bestużevym i K. Ryleevym*, Red. Arhipov V.A., Bazanov V.G., Levkovič Ā.L. Moskva–Leningrad: Izdatelstvo Akademii nauk SSSR: 11–29 [Бестужев Александр. 1960. *Взгляд на старую и новую словесность в России*. В: *Полярная звезда, изданная А. Бестужевым и К. Рылеевым*. Red. Архипов В.А., Базанов В.Г., Левкович Я.Л. Москва–Ленинград: Издательство Академии наук СССР: 11–29].
- Dąbrowska Magdalena. 2014a. *Samuel Bogumił Linde a kultura i nauka rosyjska (na materiale czasopism początku XIX wieku)*. „Acta Polono-Ruthenica” nr XIX: 191–205.
- Dąbrowska Magdalena. 2014b. *Wasilij Anastasiewicz jako popularyzator literatury polskiej w Rosji początku XIX wieku. Wokół czasopism „Северный вестник”, „Корифей, или Ключ литературы” i „Улей”*. W: *Literatura polska w świecie*. T. 5 (Mapowanie, opisy, interpretacje). Red. Cudak R. Katowice: Gnome: 364–374.
- Dąbrowska Magdalena. 2015a. *O przedmowach i przypisach w czasopismach jako źródłach do studiów nad rosyjsko-zachodnioeuropejskimi związkami literackimi, kulturalnymi i naukowymi (przełom XVIII i XIX wieku)*. W: *Książka, biblioteka, informacja. Między podziałami a wspólnotą IV*. Red. Dzieniakowska J., Olczak-Kardas M. Kielce: Uniwersytet Jana Kochanowskiego: 197–211.
- Dąbrowska Magdalena. 2015b. *Niemarginalne marginalia. Ze studiów nad przypisami w dziełach historycznych oraz w powieściach pseudohistorycznych i ich tłumaczeniach (na polskim i rosyjskim materiale przełomu XVIII i XIX w.)*. W: *Historia, interpretacja, reprezentacja III*. Red. Mokrzecki L., Brodnicki M., Taraszkiewicz J., Gdańsk: Athenae Gedanenses: 291–300.
- Estreicher Karol. 1903. *Bibliografia polska*. Cz. 3. T. 8 (19). Kraków: Spółka Księgarzy Polskich.

- [Filanowicz Pallady]. [1827]. *Na popis publiczny uczniów Szkoły Wojewódzkiej Kaliskiej mający się odbyć w Sali Szkolnej w dniach 26. 27. i 28. lipca 1827 r. Prześwietną Publiczność imieniem Instytutu zaprasza X. Antoni Wolicki Rektor*. Kalisz: 1–27.
- Grabski Andrzej Feliks. 1983. *Perspektywy przeszłości. Studia i szkice historiograficzne*. Lublin: Wydawnictwo Lubelskie.
- [Greč Nikolaj]. 1819–1822. *Učebnaâ kniga rossijskoj slovesnosti ili izbrannye mesta iz raznyh sočinenij i perevodov v stihah i proze s prisovokupleniem kratkih pravil ritoriki i piitiki, i istorii rossijskoj slovesnosti*. T. 1–4. Sankt-Petersburg [[Греч Николай]. 1819–1822. *Учебная книга российской словесности или избранные места из разных сочинений и переводов в стихах и прозе с присовокуплением кратких правил риторики и пиитики, и истории российской словесности*. T. 1–4. Санкт-Петербург].
- Greč Nikolaj. 1822. *Oпыт kratkoj istorii russkoj literatury*. Sankt-Petersburg [Греч Николай. 1822. *Опыт краткой истории русской литературы*. Санкт-Петербург].
- [Grecz Mikołaj]. 1823. *Mikołaja Grecza [...] Rys historyczny literatury rosyjskiej, z rosyjskiego przez Samuela Bogumila Linde, [...] z dodatkami z Batuszkowa, Bestużewa, Bulharyna, Kaczenowskiego, Karamzina, Köppena, Kornilowicza, Wiazemskiego, nakładem i drukiem N. Glücksberga, księgarza i typografa Królewskiego Uniwersytetu*. Warszawa.
- [Karamzin Mikołaj]. 1802. *Listy ruskiego wojażera*. Cz. 1. Tłum. I. Buyson. Wilno.
- Karamzin Nikolaj. 1816. *Istorija gosudarstva Rossijskogo*. T. 3. Sankt-Petersburg [Карамзин Николай. 1816. *История государства Российского*. T. 3. Санкт-Петербург].
- [Karamzin Mikołaj]. 1823. *Dodatek pierwszy z Karamzina, o powieści „Wyprawa Igora”*. W: *Dodatki do Mikołaja Grecza Rysu historii literatury rosyjskiej, zebrane i tłumaczone przez S.B. Lindego*. Warszawa: 381–385.
- [Karamzin Mikołaj]. 1825. *Historia państwa rosyjskiego*. T. 3. Tłum. Buczyński G. Warszawa.
- Kašanova Olga. 2016. *Velikij knâz' Konstantin Pavlovič i „Istorija gosudarstva Rossijskogo” (k вопросу ee perevoda na polskij âzyk)*. „Karamzinskij sbornik” nr 5–6: 404–414 [Каштанова Ольга. 2016. *Великий князь Константин Павлович и „История государства Российского” Н.М. Карамзина (к вопросу ее перевода на польский язык)*. „Карамзинский сборник” № 5–6: 404–414].
- Korespondencja Samuela Bogumila Lindego z Bazylim Anastasewiczem 1822–1830*. 2013. Red. Ptaszyk M.: Toruń: Biblioteka Uniwersytecka w Toruniu.
- Kowalczyk Witold. 1977. *O polskich tłumaczeniach utworów Mikołaja Karamzina*. „Slavia Orientalis” nr 1: 3–16.
- Lihačev Dmitrij. 1979. *Poetika drevnerusskoj literatury*. Moskva: Nauka [Лихачев Дмитрий. 1979. *Поэтика древнерусской литературы*. Москва: Наука].
- Linde Samuel Bogumił. 1855. *Słownik języka polskiego*. T. 2. Lwów.
- Łużny Ryszard. 1975. *Mikołaj Karamzin*. W: *Pisarze i krytycy. Z recepcji nowożytnej literatury rosyjskiej w Polsce*. Red. Galster B., Kamionkova J., Sierocka K. Wrocław–Warszawa–Kra-ków–Gdańsk: Zakład Narodowy im. Ossolińskich: 9–12.
- Materiały do dziejów polskiego językoznawstwa III. Korespondencja Kazimierza Nitscha i Antoniny Obrębskiej-Jabłońskiej 1925–1958*. Cz. 1–2. 2018. Red. Skarzyński M., Smułkowa E. Kraków: Księgarnia Akademicka.
- Mazurkova Bożena. 1993. *Literacka rama wydawnicza dzieł Franciszka Dionizego Książnika (na tle porównawczym)*. Katowice: Uniwersytet Śląski.
- Obrębska-Jabłońska Antonina. 1952. „*Słowo o wyprawie Igora*” w przekładach polskich. „Pamiętnik Literacki” nr 1/2: 408–441.
- Obrębska-Jabłońska Antonina. 1954. *Słowo o wyprawie Igora*. Warszawa: PIW.
- Olczak Zbigniew. 2017. *Samuel Bogumił Linde jako popularyzator literatury rosyjskiej (wokół Karamzina)*. W: *Mikołaj Karamzin i jego czasy*. Red. Dąbrowska M., Głuszkowski P. Warszawa: Instytut Ruscystyki: 197–206.

- Pogodin Mihail. 1866. *Nikołaj Mihajłovič Karamzin, po ego sočineniam, pismam i otzyvam sovremennikov. Materialy dla biografii*. Č. 1. Moskva [Погодин Михаил. 1866. *Николай Михайлович Карамзин, по его сочинениям, письмам и отзывам современников. Материалы для биографии*. Ч. 1. Москва].
- Ponomarev Stepan. 1883. *Materialy dla biografii literatury o N.M. Karamzinie, k stoletiu ego literaturnoj deatelnosti (1783–1883)*. Sankt-Petersburg [Пономарев Степан. 1883. *Материалы для библиографии литературы о Н.М. Карамзине, к столетию его литературной деятельности (1783–1883)*. Санкт-Петербург].
- [Rakowiecki Ignacy Benedykt]. 1820–1822. *Prawda Ruska, czyli Prawda Wielkiego Xięcia Jarosława Władimirowicza tudzież Traktaty Olga i Igora W.W. X.X. Kijowskich z cesarzami greckimi i Mścislawa, Dawidowicza X. Smoleńskiego z Rygą zawarte, których Texta obok z polskim tłumaczeniem poprzedza Rys historyczny zwyczajów, obyczajów, religii, praw i języka dawnych słowiańskich i słowiańsko-ruskich narodów*. T. 1–2. Warszawa.
- Wołoszyński Ryszard W. 1974. *Polsko-rosyjskie związki w naukach społecznych 1801–1830*. Warszawa: PWN.

Summary

Samuel Bogumił Linde and reception of Nikolay Karamzin's works (around the Polish translation of the *Historical Background of Russian literature* by Nikolay Gretsches)

The paper presents annex no. 1 to the *Historical background of the Russian literature* by Nikolay Gretsches, translated and edited by Samuel Bogumił Linde (Warszawa, 1823). The annex, entitled *About the story "The Igor's Campaign" by Karamzin*, is a translation of the excerpt from the *History of the Russian state* (chap. 7, vol. III), which was published in another work of Gretsches, the *Scientific book of the Russian literature* (vol. 1–4, Saint-Petersburg, 1819–1822). It concerns the masterpiece of the Old-Russian literature *The Tale of Igor's Campaign*. The paper presents the place of Karamzin's work in the structure of the Polish edition of the "Historical background of the Russian literature". An interpretive context is Linde's correspondence with Vasily Anastasyevitch.

Key words: reception, Samuel Bogumił Linde, Nikolay Gretsches, Nikolay Karamzin, *The Tale of Igor's Campaign*

